

*Рене ГЕНОН*

---

## КРИЗА СУЧАСНОГО СВІТУ

Розділи з книги видатного французького мислителя і посвяченого Рене Генона (1886—1951) “Криза сучасного світу”, написаної в 1928 році.

### ПЕРЕДМОВА

Для уникнення можливих непорозумінь слід зробити кілька попередніх зауваг щодо назви цієї праці, необхідних для ясного розуміння її суті. Багато хто сьогодні вже більше не сумнівається в існуванні світової кризи (якщо розуміти слово “криза” у звичайному сенсі). Цей факт свідчить про дуже помітні зміни, що відбулися в суспільній свідомості: під тиском деяких обставин певні ілюзії дійсно зникають. Нас, зі свого боку, не може не радувати такий стан справ, оскільки саме визнання існування кризи вже є позитивною ознакою — останнім проблиском світла в мороці сучасного хаосу — і свідчить про можливість відновлення нормальних пропорцій в сучасній свідомості. У зв'язку з цим віра в нескінченний “прогрес”, яка аж до останнього часу вважалась недоторканою і незаперечною догмою, перестає бути абсолютною і всезагальною. Знаходиться все більше людей, які усвідомлюють (хоча інколи вельми туманно) те, що західна цивілізація не може нескінченно розвиватися в одному і тому ж напрямі, і що в якийсь момент вона досягне певної точки, в якій розвиток припиниться, а сама ця цивілізація, можливо, повністю зникне в результаті страшного катаклізму. Ймовірно, не всі ясно уявляють собі, звідки походить головна небезпека. Фантастичні або дитячі страхи, що часто висловлюються з цього приводу, в достатній мірі свідчать про наявність тут багатьох помилкових поглядів і забобонів. Однак, в будь-якому разі, наявне відчуття якоїсь небезпеки, навіть якщо вона сприймається не стільки розумом, скільки почуттями. Достатньо вже й того, що багато хто починає розуміти, що цивілізація, якою так пишаються сучасні люди, зовсім не займає привілейоване становище в світовій історії, і що її може очікувати така ж сама доля, котра раніше спіткала багато інших цивілізацій, котрі зникли в більш чи менш віддалені епохи і нерідко залишили по собі лише ледве помітні або майже цілком нерозпізнавані сліди.

Коли стверджують, що сучасний світ знаходиться в стані кризи, під цим зазвичай мають на увазі, що він досяг критичної стадії свого розвитку і що неминуча його тотальна трансформація. Така трансформація, у свою чергу, передбачає радикальну зміну всього ходу її розвитку, яка з необхідністю рано чи пізно має відбутися, хоча невідомо, чи це відбудеться з волі людей, чи незалежно від неї, несподівано чи поступово, в результаті катастрофи чи без неї. Таке розуміння кризи цілком законне і частково відповідає тому, що й ми самі тут маємо на увазі; однак саме частково, оскільки ми дотримуємось більш загальної точки зору, згідно з якою вся сучасна епоха цілком, весь сучасний світ як такий, знаходяться в стані глибокої кризи. Саме тому ми й назвали книгу “Криза сучасного світу”. В наш час очевидно, що криза наближається до свого розв'язання, і це гранично загострює ненормальність такого стану справ, який існує вже протягом кількох століть, але наслідки якого ще ніколи не були так потворні та відверті, як сьогодні. З цієї причини прискорюється й послідовність подій, що розгортаються, і очевидно, що все це може тривати деякий час, але все ж не до нескінченності. І навіть якщо не знати точної часової межі, важко позбутися відчуття, що все це буде тривати не так вже й довго.

Однак слово “криза” має в собі і ряд інших сенсів, які обумовили й те, що воно краще всього відповідає темі нашого дослідження. Дійсно, етимологія цього слова — яку часто не враховують при звичайному його застосуванні, але яку обов’язково треба мати на увазі, щоб повернути слову його початкове і найбільш глибоке значення, — робить його синонімом таких понять як “суд”, “рішення”, “встановлення відмінностей”, “розрізнення”. Фаза, яку зазвичай вважають “критичною” в найбільш широкому сенсі, безпосередньо передує завершенню всього процесу, незалежно від того, призведе це до негативних чи позитивних наслідків. Тому у цій фазі відбувається підготовка до винесення остаточного “рішення”, зважування всіх “за” і “проти”, визначення того, які результати є позитивними, а які негативними, і нарешті, остаточне з’ясування того, на чию сторону врешті-решт схилиться терези. Звичайно, ми не претендуємо на те, щоб дати тут повний опис і оцінку результатів актуальної кризи. Це було би тим більш передчасно, що криза ще не закінчилась, і поки що важко сказати, коли і яким чином цей кінець настане. У будь-якому випадку краще утриматися від прогнозів, підстави для яких не достатньо зрозумілі для більшості, і котрі з цієї причини, скоріше всього, будуть неадекватно витлумачені і лише посилять хаос замість того, щоб привнести у нього елементи порядку. Ми намагаємося лише, в тій мірі, наскільки це нам підвладно, продемонструвати всім тим, хто ще здатний щось зрозуміти, неминучість деяких наслідків цієї кризи, стосовно яких вже неможливі жодні сумніви. Таким чином, частково і непрямим способом готуємо ґрунт для тих, кому призначено зіграти певну роль в грядущому “суді”, в грядущому “вирішенні” кризи, після чого в історії людства настане нова ера.

Деякі застосовані нами вище вирази, без сумніву, викличуть асоціації з тим, що називають “Страшним Судом” або “Судним днем”. Це цілком правомірно в обох випадках — будемо ми розглядати ідею “Страшного Суду” символічно чи буквально, оскільки ці два підходи зовсім не виключають одне одного (детальніше зупинитися на цьому ми, на жаль, в даний момент не можемо). Як би там не було, згадані раніше “зважування всіх “за” і “проти” і “розділення результатів на “позитивні” і “негативні” нагадає нам розділення на “обраних” і “проклятих” на дві групи, котрим віднині суджено незмінно залишатися такими і надалі. Хоча тут йдеться лише про аналогію, слід визнати, що вона в цьому випадку повністю обґрунтована, оперативна і відповідає внутрішній природі речей. Проте тут треба зробити деякі додаткові роз’яснення.

Той факт, що значна кількість людей сьогодні одержимі ідеєю “кінця світу”, є далеко не випадковим. В певному сенсі це дуже сумна обставина, оскільки всі екстравагантні форми, в яких виявляється ця неадекватно зрозуміла ідея, всі новоявлені в різноманітних колах вульгарні месіанські рухи, — словом, всі так типові



для нашої епохи прояви незрівноваженості і дисгармонії лише ще більше посилюють всезагальний хаос. Як би там не було, факт лишається фактом, і одержимість “кінцем світу” сьогодні очевидна. Без сумніву, найпростіше було б, не вдаючись у деталі, відкинути подібні концепції як безглузді та необґрунтовані фантазії. Проте ми, зі свого боку, вважаємо, що значно корисніше, висвітливши ці помилкові погляди, показати їхні причини і, не дивлячись на всі спотворення і збочення, виявити наявні в них зерна істини. (Помилковість — це чисто заперечлива категорія, і тому вона завжди відносна. Абсолютної помилковості не може існувати, і саме це поняття цілком безглузде). Якщо подивитися на речі саме таким чином, стане очевидно, що стурбованість “кінцем світу” тісно пов’язана зі станом загальної стривоженості, в котрому перебувають сучасні люди. Смутне передчуття дійсно близького кінця спонтанно діє на уяву деяких людей, природним чином породжуючи дикі і грубо матеріальні образи, що пізніше виражаються в екстравагантних месіанських рухах. Однак таке пояснення не виправдовує самі ці рухи. Принаймні, якщо й можна вибачити людям, що мимоволі впадають в оману, схильні до цього завдяки всій навколишній атмосфері і не несуть за це відповідальності, то для виправдання власне

самої облуди не може існувати взагалі ніяких підстав або причин. Тому нас ніяк не можна звинуватити в потуранні “псевдо-релігійним” виявам сучасного світу, рівно як і в потуранні облудним поглядам в цілому. Наскільки нам відомо, частіше всього нам навпаки докоряють в недостатній терпимості, і те, що ми висловили трохи вище, можливо, переконає наших критиків в тому, що єдина точка зору, на якій ми наполягаємо якої ми завжди намагаємось дотримуватись — це точка зору неупередженої і об’єктивної істини.

Однак всі ці міркування не вичерпують питання в цілому: яким би адекватним (в певних межах) не було чисто психологічне пояснення одержимості ідеєю “кінця світу”, воно ніколи не може бути адекватним абсолютно. Задовольнятися таким поясненням рівнозначно тому, щоб піддатися одній із нинішніх ілюзій, які ми викриваємо в кожному зручному випадку. Як ми вже відзначали, люди, якими оволоділо смутне передчуття близькості кінця, при цьому часто неспроможні точно визначити природу або пропорції майбутніх змін. Неможливо заперечити той факт, що це передчуття ґрунтується на реальності, навіть якщо воно надзвичайно смутне і сприяє облудним інтерпретаціям та деформаціям уяви. Яким би не був характер грядущого кінця, криза, що з необхідністю до нього веде, цілком очевидна, і немає нестачі в ясних та недвозначних знаках, які чітко вказують у цьому напрямку. Зрозуміло, “кінець” буде власне не “кінцем світу”, як деякі хотіли би це уявити, але, принаймні, кінцем одного зі світів. І позаяк кінець має спіткати саме західну цивілізацію, ті, що звикли вважати лише її справжньою “Цивілізацією”, і хто за її межами взагалі нічого не бачить, — всі вони, природно, схиляються до думки, що разом з нею загине і все решта. Тому кінець цієї цивілізації буде для них “кінцем світу” в найбільш широкому сенсі.



Таким чином, щоб надати проблемі істинних пропорцій, можна сказати, що ми, судячи з усього, дійсно наближаємось до кінця нашого світу або, іншими словами, до кінця певної епохи, до кінця даного історичного циклу, який, згідно зі всіма вченнями традиції, які досліджують цей предмет, має відповідати кінцю циклу космічного. Такого роду події неодноразово відбувалися в минулому і, поза всякими сумнівами, відбуватимуться і в майбутньому. Їхня значимість і серйозність залежить від того, відбуваються вони в кінці більш чи менш тривалих періодів і заторкують все людство в цілому чи одну з його частин, ту чи іншу расу, той чи інший народ. Судячи з актуального стану нашого світу, грядуща трансформація буде тотальною, і в якій би формі вона не проявилась — а уточнювати цього поки що не слід — вона в тій чи іншій мірі має заторкнути весь світ в цілому. У будь-якому разі, закони, які керують такого роду подіями, можуть мати застосування на різних рівнях, і тому те, що є істинним щодо “кінця світу” в найглобальнішому сенсі цього слова, — а звичайно це стосується всієї повноти земного світу, — залишається справедливим при зміні відповідних пропорцій, тобто у випадку одного з локальних, конкретних світів.

Ці попередні зауваги покликані полегшити розуміння питань, які ми намірились розглянути в цій книзі. В інших працях ми неодноразово посилались на “циклічні закони”. Дуже важко описати ці закони в такій формі, щоб зробити їх доступними для сучасної західної свідомості, оскільки для того, щоб осягнути справжній характер сучасної епохи і усвідомити її місце в світовій історії, необхідно принаймні володіти певною попередньою інформацією з цього приводу. Тому ми почнемо з демонстрації того, що характерні риси нашої епохи точно відповідають певному циклічному періоду, який є відомим для багатьох традиційних вчень і детально в них описаний. Отже, ми покажемо, як те, що видається хаосом і аномалією з однієї точки зору, є необхідним елементом більш загального порядку і неминучим наслідком законів, які керують розвитком всього Проявленого. Проте відразу ж зауважимо, що це зовсім не є достатньою підставою для того, щоб пасивно підкорятися тимчасово перемагаючому хаосу і мороку, оскільки в цьому разі краще було б просто зберігати мовчання. Навпаки, це примушує нас прагнути до того, щоб підготувати вихід з “темної доби”, ознаки близького, дуже близького кінця якої

сьогодні проявляються скрізь. І це також є необхідним елементом універсального порядку речей, оскільки рівновага є результатом одночасної дії двох протилежних тенденцій. Якщо б одна з цих тенденцій взагалі перестала впливати, рівновага взагалі не могла б бути відновлена і сам світ зник би безповоротно. Але таке припущення неможливе, оскільки кожен з двох протилежних термінів має сенс лише в поєднанні з іншим, і наперекір видимій стороні речей можна бути впевненим, що часткове і тимчасове порушення рівноваги врешті-решт існує лише задля досягнення тотальної рівноваги і всезагальної гармонії.